

CSEMEGI KÁROLY

(Csongrád, 1826. május 3. – Budapest, 1899. március 18.)

Bódiné Beliznai Kinga

„Volt egy világhírű emberünk, aki akkora munkát végzett, a mekkorára Verbőczy óta senki ember fia nálunk nem vállalkozott.” – írta Csemegi Károlyról az *Uj Idők* 1899 márciusában.

Csemegi (1844-ig Nasch) Károly 1826. május 3-án született Csongrádon. Édesapja Nasch József Károly volt, aki fiatal korában banki alkalmazottként Párizsban dolgozott, hazatérve pedig vagyonos kereskedő lett. „Ritka műveltségű férfiú volt”, aki fiát a tudományos pályára szánta. Édesanyja Mentzer Sarolta. Testvérei Sarolta, Antal (Csongrád polgármestere, majd főszolgabíró) és Ignác (városi tanácsos).

Édesapja már kisgyermekkorától kezdve tanította franciául Csemegit, édesanyja pedig csak németül beszélt gyermekeivel.

Csemegi gimnáziumi tanulmányait Pesten a piaristáknál kezdte, majd a német nyelv elsajátítása érdekében egy évet a szegedi katonai reáliskolában töltött, és itt végezte a gimnázium felsőbb osztályait. A gimnáziumi évek alatt kiváló latin és olasz nyelvtudásra is szert tett.

A pesti évek alatt Korányi Frigyes volt a lakótársa, aki bemutatta őt a Fischer-családnak, ahol az akkor kilencéves Franciska és testvére, Hermina házitanítója lett.

A pesti egyetem bölcsészeti tanfolyamára iratkozott be, de, amikor a második félévben súlyosan megbetegedett, kénytelen volt egy időre hazamenni Csongrádra. A bölcsészetet Szegeden folytatta és itt is fejezte be. Jogot Pesten hallgatott.

1847-ben ügyvédi vizsgát tett és Torontál vármegye tiszteletbeli aljegyzője lett. Ekkor jelentek meg első versei az *Életképekben* és a *Divatlapokban*.

1848/49-ben honvéd őrnagyként részt vett a bánáti és bácskai hadjáratban. A lugosi fegyverletétel után Temesváron törzstisztársaival együtt fogságba került. A haditörvényszék besorozásra ítélte, de gyenge egészségi állapota miatt „nem vált be katonának”. Később egészségi állapotára tekintet nélkül ismét besorozták. Egy ideig a pesti Újépületben tartották fogva, majd a budai Nádor-laktanyában töltött hat hónapot.

Szabadon bocsátását követően, 1850-ben ügyvédi irodát nyitott Aradon. Hazafias érzelmei és e szellemben kifejtett társadalmi tevékenysége miatt rendőri felügyelet tartották. Utóbb egy miniszteri rendelettel a határszéli Butyinba helyezték át, ahonnan 1858-ban térhetett vissza Aradra.

1854-ben feleségül vette Fischer Franciskát, aki élete végéig igazi segítőtársa volt férjének, és akit nagy műveltségéért, gyöngéd lelkéért nagyon szerettek az előkelő társaságban. Házasságukból egy fiúgyermek született, aki azonban fiatalon, 17 éves korában elhunyt.

1860-tól bekapcsolódott a közéletbe, és csakhamar mint védőügyvéd és publicista országos hírnévre tett szert. Megjelent első nevezetes cikke a *Magyarország* című lapban, amelyet a jogvesztés elméletéről írt.

A kiegyezést követően Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter osztálytanácsosi címmel és jelleggel miniszteri titkárnak hívta az Igazságügyminisztériumba. 1868-tól miniszteri tanácsos, 1871-től helyettes államtitkár volt.

1872-től 1878-ig igazságügyi államtitkárként működött, nevéhez fűződik többek között a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869:4. tv., az ügyészi szervezetről (1871), valamint a királyi közjegyzőkről (1874) szóló törvények. Legkiemelkedőbb kodifikációs alkotása az első magyar büntető törvénykönyv (1878). A Csemegi-kódex kidolgozására 1872-ben kapott megbízást Pauler Tivadar igazságügy-minisztertől, majd – ahogy erről a *Fővárosi Lapok* tudósított – 1881 szeptemberében nyaralásáról hazatérve már készen volt a bünvádi perrendtartás tervezete. A Btk. és a Bp. kidolgozása során sürgette az ítélőtáblák decentralizációját, a szóbeliség és a közvetlenség elvének bevezetését, valamint a jogi szaknyelv megújítására, korszerűsítésére törekedett.

„Megrongált egészségi állapotára” hivatkozva 1878 szeptemberében lemondott államtitkári tiszteréről, és 1878. november 1-jétől a legfőbb ítélőszék (1882-től a Kúria) tanácselnöke lett. A második büntetőtanács vezetésével bízták meg.

Bár tudományos felkészültsége és nyelvtudása rendkívüli és a nemzetközi szakirodalomban való jártassága is kiemelkedő, Csemegi nem volt népszerű bírótársai között.

Ahogy Mikszáth Kálmán írta: szeszélyes mint egy asszony, goromba és gúnyolódó és dölyfös, „de mikor a tanácsban elnököl, olyan mint Jupiter, igazságos, kérlelhetetlen és zordon.”

Talán némiképp összeférhetetlen természetével és rossz modorával magyarázhatók az őt ért, szakmai és tudományos karrierjét megakasztó csalódásai:

1875-ben a megüresedett igazságügyi tárca betöltésekor még jelöltként sem merült fel a neve, 1893-ban nem őt nevezték ki a Kúria másodelnökévé, bár munkássága és rangja alapján ez lett volna a kézenfekvő. Az új másodelnök Czorda Bódog lett. A Csemegit ért méltatlan helyzetet Polónyi Géza szóvá tette a képviselőházban, és Szilágyi Dezső igazságügy-minisztertől kért választ arra, hogy miért nem Csemegit nevezték ki másodelnökké.

Bár többször ajánlották levelező, illetve tiszteletbeli tagnak, a Magyar Tudományos Akadémia nem választotta tagjai közé, azzal indokolva, hogy a büntetőtörvénykönyvet nem egyedül „csinálta”, neve nem szerepel a címlapon.

Elismerésként 1878 júniusában a Szent István-rend középkeresztjét vehette át, 1882-ben pedig valóságos belső titkos tanácsossá nevezték ki.

Pályája során kétszer került szembe az akkor még ügyvédként munkálkodó, később az igazságügyi tárcát, utóbb a kúriai elnöki széket betöltő Günther Antallal.

Először 1879-ben a VII. magyar jogászgyűlésen, ahol a bírói kinevezésekkel és előléptetésekkel kapcsolatos eljárást törvény szabályozza-e, és ha igen, milyen elvek mentén.

Günther Antal átfogó reformot sürgetett, Csemegi azonban úgy vélekedett, hogy „ha a bírói testület annyira független, hogy kiegészíti, örökíti magát, akkor tulhatalmat nyer az államhatalom rovására. Ha az összes hatalom egy testületben összpontosul, annak absolutismus a következménye. A bírói hatáskörbe adminisztratív kérdések bevonatván, megszűnik a bíró függetlensége, mert felelőssé válik. Kinevezés nem bírói functio s ezért az a bíróságra ne bizassék.”

Akkoriban úgy tartották, hogy Csemegivel szemben „a viadalból nem szokott ép csontrendszerrel kikerülni az ellenfél. Akkor az egyszer azonban Csemegi vesztette el a

csatát. Gyönyörű viaskodás volt. Két európai látóköri jogász, felszerelve az ékesszólás és jogtudomány teljes fegyverzetével.” – számolt be az esetről a *Jogtudományi Közlöny*.

1887-ben Günther Antal egyik cikkén háborodott fel Csemegi. Az *Ügyvédek Lapjában* jelent meg Günther írása, „A kegyetlen tanács” címmel. Csemegi tanácsa rendkívül szigorú ítéleteiről volt híres. Günther Antal azt követően írta meg cikkét, hogy a II. büntetőtanács halálra ítelt egy férfit, akit két alsóbb fokon eljáró bíróság felmentett.

Csemegi Szabó Miklós másodelnökhöz fordult, méltatlannak érezte az őt ért vádakat. Szabó Miklós sajtópert javasolt, amelyet a feldúlt Csemegi elutasított, és jegyzőkönyv felvételét kérte, hogy fegyelmi vizsgálatot indíthasson Günther és az *Ügyvédek Lapja* szerkesztője, Wolf Vilmos ellen. Szabó Miklós óvta a blamáztól, de Csemegi hajthatatlan volt.

Az Igazságügyminisztériumban „nagy szenzációt keltett a jegyzőkönyv” és sokáig tanácskoztak, hogy mit tegyenek vele. Voltak, akik azt indítványozták, hogy „oda kell ajándékozni a nemzeti muzeum ritkasággyűjteményének”, de a többség azon a véleményen volt, hogy Kozma Sándor kir. főügyészhez kell azt elküldeni, „hadd törje ő a fejét valami expediensen”. Így Csemegi panasza a kir. főügyészhez került, aki szintén „megcsodálta a kodifikátor urnak saját szerzeményű törvényeiben való tájékozatlanságát, s hogy lehetőleg titok maradjon ez a blamázs [...]”, azt indítványozta, hogy a panasz a Kúria irattárában „örök nyugalomra helyeztessék el”.

Az ügy érdekessége, hogy 1909. március 28-án, amikor az *Ügyvédek Lapja* fennállásának huszonöt éves jubileumát ünnepelte, a történet ismét előkerült. És minthogy ekkor Günther volt az igazságügy-miniszter, Wolf Vilmos nagy derűtséget kiváltva a hallgatóságból azt mondta, hogy Günthernek módjában áll, hogy „lerázza az ellene tett fegyelmi följelentés aktáiról az évtizedes port és az ügyet mint illetékes fórum elintézzé”.

Híres volt Csemegi gazdag könyvtára, amely magyar és idegen nyelvű szépirodalmi és jogi szakirodalmi könyvek hatalmas gyűjteménye volt. Csemegi halálakor jóformán könyvtára volt az egyetlen hagyatéka, mivel életében minden pénzt könyvekre költötte.

A pénzzel egyébként nem tudott bánni, annak értékével nem volt tisztában, nem is nagyon érdekelte. Azt is mindig nagy önérettel emlegette, hogy írásaiért soha egy krajcár tiszteletdíjat nem kapott (csak 6000 forintnyi „alamizsnát” ajánlott neki Perczel a Csemegi-kódexért, amit ő kereken visszautasított). Egyszer egy cikkért Falk Miksa egy jó szivart ígért neki. De ez is elmaradt, mert Csemegi megharagudott valamiért Falkra, mielőtt a szivart átadhatta volna.

Könyvtárának alig volt olyan darabja, amelyben keze nyoma és szelleme benne ne lett volna, markáns aláhúzások és megjegyzések (Igaz! – helyes! – ez az! – nem igaz! – hazugság! – butaság!) tarkították az oldalakat.

Csemegi halála után könyvtárát az Igazságügyminisztérium vásárolta meg, és szétosztotta a kir. ítélőtáblák között.

Csemegi Károly a Magyar Jogászegylet alapítója és alelnöke, majd elnöke volt.

1889-ben az akkor alakuló Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület választotta tagjává (a másik magyar tag Baumgarten Izidor volt).

A budapesti és a kolozsvári tudományegyetem díszdoktora volt.

„Itthon mindig szidott bennünket.” – írta róla Eötvös Károly. „Birót, ügyvédet, jogtanárt, törvénykészítőt egyaránt. De amikor külföldi notabilitásokkal találkozott, azok előtt a magyar jogélet férfiai a világ első jogászaiként mutatva föl. S aki a magyar jogászt ócsárolni merete: annak úgy ment neki, mint az oroszlán.”